

Kolme erää Kosovoa

Miten tiedotusvälineet pärjäsivät Kosovon sodan uutisoinnissa? Oliko tiedonvälitys monipuolista vai oliko media Naton tiedotuksen viettäessä? Tästä keskustelevat Helsingin Sanomien kolumnisti Olli Kivinen ja Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskuksen (TAPRI:n) erikoistutkija Unto Vesa. Sähköpostiväittely käytiin joulukuun alkupuolella.

Ensimmäisen haasteen heittää Vesa, joka kritisoi Suomen tiedotusvälineiden uutisointia Kosovon sodasta yksipuoliseksi. Kivinen ei toki väitettä mukisematta niele vaan toteaa journalismin tehneen parhaansa pärjätäkseen sota-propagandalle. Kivinen haastaa Vesan toteamalla Naton iskujen vastustajien väitteet myyttisiksi.

Unto Vesa: Omat tuntemukseni Kosovon sodan raportoinnista olivat samansuuntaisia kuin presidentti Koiviston, mutta ehkä lievempiä. Koivistohan arveli, ettei Suomen tiedotusvälineistä kunnan kokonaiskuvaa saanut, vaan että piti turvautua muiden länsimaiden mediaan tietojen saamiseksi sotaan osallistuneiden länsivaltojen pyrkimyksistä. Toisaalta monien läntisten tiedotusvälineiden raportoinnissa oli samanlaisia ongelmia kuin omissammekin. Jos tietoja etsivällä oli mahdollisuus seurata kyllin monien maiden kyllin monia välineitä, niin oli mahdollista saada tasapainoinen kokonaiskuva. Eikö vaatimus kuitenkin lukijan, katsojan tai kuulijan kannalta pitäisi asettaa korkeammalle: mitä tahansa yksittäistä välinettä seuraamalla pitäisi olla edellytykset objektiivisen kokonaiskuvan saamiseen.

Sotajournalismi on myös tunnetusti vaikea juttu. Tietoja salataan ja vääristellään. Kaikki osapuolet harrastavat omien tavoitteidensa kannalta parhaaksi katsomaansa propagandaa. Yleisöjen pitäisi sitten yrittää seuloa esiin totuus ristiriitaisten propagandaväitteiden viidakosta. Havainnollinen esimerkki on Korean sodan alkuvaiheisiin sijoittuva joukkomurha, jonka selvittäminen alkoi vasta äskettäin. Meneillään olevissa konflikteissa journalisti joutuu punnitsemaan väitteiden painoarvon välittömästi; ja vastaanottajat ovat sitten tämän uutisoinnin varassa.

Lisäksi sekä tiedottajien että tutkijoiden eettisiin velvoitteisiin kuuluu etsiä

totuutta. Tämä edellyttää kriittistä asennetta, tietojen epäilyä, kykyä käyttää toisistaan riippumattomia lähteitä, vertailua ja tietojen tarkistusta. Journalisti joutuu yleensä tekemään ratkaisunsa nopeammin, tutkijalla on haasteeseen enemmän aikaa.

Kosovon sodan yhteydessä osapuolten harjoittama tiedotus seurasi tyypillistä propagandan logiikkaa. Nato-maat kävivät oikeutettua sotaa oikeutetun asian puolesta Milosevicin hirmuhallintoa vastaan; Jugoslavia kävi oikeutettua puolustustaistelua UCK:n terroristeja ja Naton hyökkäystä vastaan, UCK kävi vapautustaistelua itsenäisen Kosovon puolesta. Tällaisessa tiedotussodassa omat iskut esitetään paitsi oikeutettuina, myös sotilaallisina ja ”puhtaina”. Sen

Suomalaisillakin resursseilla pitäisi olla aina mahdollisuuksia erittelevään, kriittiseen ja pohdiskelevaan lähestymistapaan.

sijaan väärällä asialla oleva vastapuoli syyllistyy rikollisiin tekoihin, kuten siviiliväestöön kohdistuviin iskuihin. Tiedotusvälineiltä odotetaan, että ne kertoisivat, mitä todella tapahtuu. Kosovon sodassa tämän tehtävän täyttäminen oli joissain vaiheissa vaikeaa. Esimerkiksi sen jälkeen kun lähes kaikki ulkomaiset kirjeenvaihtajat joutuivat jättämään Kosovon, niin tietolähteiksi jäivät Naton ja Kosovon

tiedotus sekä Kosovon pakolaiset, jotka kaikki olivat ongelmallisia lähteitä. Serbian alueelle kohdistuneiden pommitusten seuraaminen oli hieman helpompaa, koska muun muassa BBC ja Jugoslavian tiedotusvälineet saattoivat paikan päällä näyttää iskujen kohteet ja seuraukset. Tältä osinhan Naton arvioitiin hävinneen tiedotussodan.

Miltä osin tiedotusvälineet (meillä ja muualla) epäonnistuivat tehtävässään? Selvää on, että edellisten vuosien tapahtumienkin seurauksena suhtautuminen sodan osapuoliin oli annettua alusta pitäen: Milosevic ja Jugoslavia ja jopa serbit kollektiivisesti demonisoitiin, kun taas Naton politiikka hyväksyttiin liian kritiikittömästi.

Yksi ratkaiseva puute sijoittui sota edeltäneeseen vaiheeseen eli Rambouillet'n neuvotteluihin ja väliaikaissopimukseen. Tottakai tiedotusvälineissä kerrottiin neuvotteluprosessista ja kerrottiin siitä, että albaanit saatiin suostutelluksi sopimukseen, kun taas Jugoslavian neuvottelijoita ei. Tietysti kerrottiin sekkin, ettei Jugoslavia voinut hyväksyä KFOR-joukkojen sijoittamista Kosovoon. Sen sijaan sopimusluonnoksen sisällöstä ei kerrottu. Jos sisältöön halusi perehtyä, piti hakeutua dokumentin äärelle Internetin kautta. Jos sopimukseen tutustui, kävi hyvin selväksi, miksi Jugoslavian neuvottelijat eivät voineet sitä hyväksyä: Rambouillet'n sopimus ei ollut neuvottelutulos, vaan uhkavaatimus, johon suostuminen Jugoslavian näkökulmasta olisi merkinnyt alistumista maan osittaiseen miehitykseen ja silpomiseen. Sellainen sopimus ei olisi ollut kenenkään serbin hyväksyttävissä. Arvatenkaan moni muukaan maa ei sellaiseen vapaaehtoisesti alistu.

Sinä olet kirjassasi Euroopan vuosisata alkaa sanonut, että Nato-vastaisuuden perusteeksi kehiteltiin mitä erilaisimpia teorioita. Mielestäsi ”ehkä erikoisin, mutta samalla tehokkaimmin levinnyt väärä tieto koski juuri Rambouillet'n neuvotteluissa serbeille esitettyä uhkavaatimusta. Naton arvostelijat kiinnittivät huomiota liitteisiin ja väittivät, ettei mikään suvereeni valtio voi hyväksyä rauhanturvaajien vapaata liikkumista isäntämaan alueella ja rauhanturvaajien pysymistä aina isäntämaan oikeusjärjestelmän ulkopuolella”. Kerrot, että todellisuudessa nämä säännöt sisältyvät kaikkiin YK:n rauhanturvatoimiin automaattisesti. Mutta tästähän juuri oli kysymys: esitettiin Jugoslavialle uhkavaatimus, että sen alueelle pitäisi saada tuoda oikeusjärjestelmän ulkopuolelle jääviä Naton joukkoja. Ei Jugoslavia sellaista voinut hyväksyä, paitsi sittemmin sodalla pakotettuna. (Sodan jälkeenkin se sai paremmat ehdot kuin Rambouillet'ssa tarjottiin.) Eivät muutkaan suvereenit valtiot sellaista hyväksy – paitsi kun niiden alueelle tuodaan niiden omalla suostumuksella kansainvälisiä rauhanturvajoukkoja rauhanratkaisun osana. Sellaista vaihtoehtoa tässä ei Jugoslavialle tarjottu.

Rambouillet'n sopimuksen sisältö jäi jopa sotaan osallistuneissa Nato-maissa päätöksentekijöille tuntemattomaksi. Norjalainen professori Johan Galtung kertoo, että kollegansa tekemässä kyselyssä kukaan kansanedustaja ei kertonut tutustuneensa sopimukseen! En tietenkään suosita sellaista journalismia, jossa sivukaupalla painettaisiin sopimustekstejä ja virallisia lausuntoja, mutta Kosovon kysymyksessä olisi yleisön ollut hyvä saada tietoonsa ne sopimuskohdat, jotka tekivät sopimuksen mahdolliseksi serbeille. Nyt tiedotusvälineet välittivät kuvan, että albaanit halusivat rauhaa, mutta serbit eivät. Sellainen tiedotus vahvistaa viholliskuvia, minkä jälkeen oli tietysti helppo myydä sota ”välttämättömyytenä”.

Olli Kivinen: En hyväksy väitettä, ettei Suomen tiedotusvälineistä saanut oikeaa kuvaa. Tietenkin suomalaisten voimavarat ovat pieniä verrattuna suurten maiden jättiorganisaatioihin, mutta kymmenet suomalaiset työskentelivät tunnollisesti tuottaakseen mahdollisimman oikean kuvan ja perataksaan propagandasta sen, mitä todella tapahtui. Aina on ollut niin, että syvälle asioihin pyrkivät joutuvat uppoutumaan kirjallisuuteen, erikoislehtiin, asiantuntijoiden pitkiin esitelmiin, seminaareihin ja vastaaviin – näin oli myös ennen Internetin aikaa. Suurten kielialueiden suhteellisen pienet eliittilehdet, vaikkapa Neue Züricher Zeitung tai Le Monde pystyvät tietenkin käsittelemään kaikkia vaikeita asioita kokonaan eri syvyydellä kuin vaikkapa pohjoismaiset yleispäivälehdet.

Sotajournalismin vaikeudesta olen yhtä mieltä. Mutta lisäisin myös, että yleistyksien tiedonvälityksen puutteista loukkaavat monia tiedon välittäjiä, koska kymmenet ja sadat ihmiset olivat paikan päällä hakemassa oikeaa tietoa erittäin vaikeissa olosuhteissa. Ohimennen muutama sanan BBC:stä ja muista tv-yhtiöistä, jotka joutuivat toimimaan Belgradissa serbien propagandakoneiston ehdoilla. Serbia osasikin käyttää erittäin hyvin hyväkseen yhtiöiden loputonta filmijanoa. Niinpä me näimme kyllästymiseen saakka palavia öljysäiliöitä ja vastaavia.

Sitten Slobodan Milosevicin ”demonisointiin”. En ole ymmärtänyt koko asiaa lainkaan. Missä menee raja, jossa yksinvaltiaan ja hänen hallintonsa ”demonisoinnin” saa aloittaa? Kuinka monta sataa tuhatta tapettua tarvitaan? Onko noustava Hitlerin, Stalinin ja Maon miljoonien murhattujen tasolle? Kaikissa tiedotusvälineissä muistutettiin tavan takaa niin Kosovon albaanien kuin Bosnian kroaattien ja muslimien julmuuksista, mutta Milosevic on omaa luokkaansa. Kun kommunistien päivät olivat luetut 1980-luvun lopulla, päästi Milosevic pirun irti. Säilyttääkseen valtansa hän keksi oljenkorrekseen kiihkoisan kansallismielisyyden lietsomisen.

Minua on myös koko ajan kiusannut mediaa kritisoivien pyrkimys – kenties tahallaan – sekoittaa kaksi asiaa. Ensinnäkin toiminnan päämäärä, joka oli Serbian harjoittaman armottoman Kosovon albaanien etnisen puhdistuksen ja sorron lopettaminen. Sitä oli jatkunut vuosikymmenen: autonomia oli kumottu, yliopisto suljettu ja koulut vaikeuksissa. Sortoa toteutettiin myös Arkanin tapaisten virallisten terroristien voimin. Toiseksi päämäärien toteutuksessa tehdyt virheet, kuten olisiko pitänyt olla pommittamatta siltoja ja keskittyä sotilastukikohtiin tai olisiko pitänyt käyttää maajoukkoja? Lisäksi voisi ehkä mainita yleisen taipumuksen olla näkemättä eroa uutisten ja mielipiteiden välillä.

Kosovoa ei voi mitenkään käsitellä erillisenä ilmiönä, kokonaisuudesta irrotettuna. Kun Milosevic oli päästänyt kansallismielisyyden irti puheissaan

Kosovo Poljessa ja muualla, alkoi Jugoslavian hajaantuminen, koska muut osavaltiot kavahtivat serbien uhoa. Seurauksena oli sarja sotia Sloveniassa, Kroatiaassa ja sitten Bosnia-Herzegovinassa. Daytonin rauhansopimuksen jälkeen oli tien päässä Kosovo.

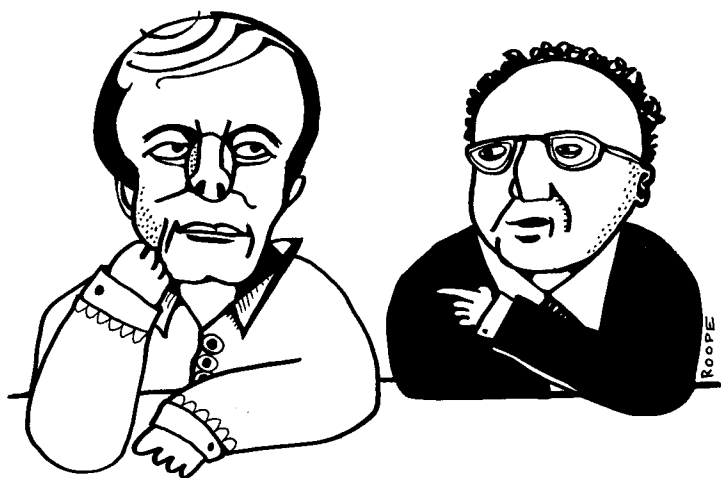
Serbia aloitti etniset puhdistukset, ja runsas vuosi sitten Kosovon sota oli jo tulossa. Lokakuussa 1998 YK:n pakolaisjärjestö arvioi, että 300 000 kosovo-laista oli muutamassa kuukaudessa ajettu kodeistaan tulella, pelottelulla ja murhilla – tämä kehitysvaihe on monelta unohtunut. Vihdoin saatiin paikalle Eryjiin tarkkailijat, mutta etninen puhdistus jatkui heidän selkiensä takana, kylä kylältä. Länsimaissa puhuttiin katkerasti tunnettua mainoslauseetta mukailleen, kylän tuhoaminen päivässä pitää Naton poissa. Milosevic laski, ettei Natonsta oikeastaan ole asioihin puuttujaksi, koska reagointi Bosniassa oli uskottoman hidasta.

Milosevic laski väärin, ja sodan mahdollisuus kasvoi nopeasti. Britanniassa ja Ranskassa kasvoi nopeasti poliittinen paine suoran toiminnan puolesta. Korkea brittiviranomainen sanoi minulle jo joulun alla 1998, ettei yleinen mielipide enää kestä toista Bosnian verilöylyn tapaista hirmutöiden sarjaa, vaan se estetään, tarpeen tullen sodalla. Pienissä maissa unohdetaan usein, että suu-

rilla mailla on paitsi voimaa myös perinne taistella kaukana omilta rannoiltaan.

Tästä tullaan uhkavaatimukseen. Totta kai Milosevicille annettiin suorasanainen uhkavaatimus. Mahdollisuus oli joko lopettaa etniset puhdistukset ja sorto tai edessä olisi sota. Olen koko ajan kummastellut, miksi sanaa uhkavaatimus ällistellään, nimi kertoo mistä oli kysymys. Se oli tarkoitettu yksinkertaiseksi valinnaksi: ota tai jätä, nyt se loppuu tai tullaan. Kokonaan eri asia on se, ettei kukaan osannut ennakoida sitä väkivallan aaltoa, jonka serbit aloittivat pommitusten alkamisen jälkeen. Nyt puutun aivan keskeiseen myyttiin, jota Naton arvostelijat viljelevät ja jonka sinäkin mainitset. Se koskee ulkomais-

En hyväksy väitettä ettei Suomen tiedotusvälineistä saanut oikeaa kuvaa Kosovon sodasta.

ten joukkojen vapaata liikkumista ja asianomaisen maan oikeusjärjestelmän ulkopuolelle jäämistä. Se saattaa näyttää pieneltä yksityiskohdalta, mutta sitä se ei ole.

Kyse on kaikissa YK-operaatioissa normaalista sopimuksen liitteestä, jossa määrätään joukkojen asema. Sopimuksella taataan esimerkiksi liikkumisvapaus, omat postit ja rekisterikilvet sekä myös pysyminen oikeusjärjestelmän ulkopuolella. Kukaan ei lähetä joukkojaan YK-operaatioon, ellei tätä SOFA-sopimusta (Status of Forces Agreement) ole olemassa. On mahdollon ajatus, että suomalainen sotilas joutuisi johonkin paikalliseen tuomioistuimeen keksittyjen syytteiden nojalla, tai että liikennepoliisi voisi estää YK:n Pasiin kulun. Asian pihvi löytyy tästä. Milosevic *oli jo hyväksynyt* vastaavan SOFA-sopimuksen Daytonissa, jossa Ifor-Sfor joukot eli Bosnian rauhanturvaajat saivat oikeuden liikkua.

Sanon vielä esimerkin, jotta asia käy täysin selväksi. Suomalaiset joukot saattoivat huoltaa Makedoniassa olevaa suomalaisyksikköä Bosniasta käsin – siis Serbian läpi – juuri tämän SOFA-sopimuksen johdosta. Pieni sivuhuomautus toisestakin myytistä, joka esiintyy yllä olevassa kirjoituksessakin. Serbia ei saanut sodan jälkeen parempia ehtoja kuin Rambouillet'ssa vaan päinvastoin. Kosovo oli mennyt eikä koskaan enää palaa entisellä tavalla Jugoslavian tai Serbian yhteyteen. Sopimusten muutokset olivat kosmeettisia.

Myös käsitys rauhanratkaisusta on myytti, jonka mukaan rauhanratkaisua ei tarjottu Serbialle. Toteat: ”sellaista vaihtoehtoa ei Serbialle tarjottu”. Mutta juuri rauhaa Serbialle tarjottiin tarjoamisen jälkeenkin, sillä Nato oli äärettömän haluton lähtemään sotaan.

Unto Vesa: Milosevicin vastuuta Kosovo Poljessa 1989 liikkeelle sysätystä Jugoslavian hajoamisesta tuskin kukaan kiistää. Ei liioin sitä seurannutta kilpailevien nationalismien tuhoisuutta. Historiankirjoitus tullee kuitenkin tarjoamaan asiasta jonkin verran vivahteikkaamman kuvan, jossa esimerkiksi Saksan harjoittama tunnustuspolitiikka joutunee kriittiseen tarkasteluun. Jugoslavian monikansallisenä yhteisönä sallittiin hajota ilman että tiedettiin mitä rakentaa tilalle. Yhtä mieltä ollaan siis tietysti Milosevicin politiikasta ja Kosovon autonomian kumoamisen tuhoisuudesta.

Kysymys demonisoimisesta on sen sijaan näköjään kiistanalaisempi, kun sanot ette ole ymmärtänyt asiaa lainkaan. Minusta diktaattoreita ja autoritaarisia johtajia pitää luonnehtia diktaattoreiksi ja autoritaarisiksi johtajiksi. Tutkijan näkövinkkelistä on kiintoisaa ja vuosikymmenien ajalta kovin tuttua, miten yhäkättä kriisitilanteessa viholliseksi muuttunut johtaja demonisoidaan. Edellinen havaintoesimerkki saatiin Irakin sodan yhteydessä, jolloin aiemmin

maltilliseksi ja vakauttavaksi voimaksi luonnehdittu Saddam Hussein – kas kun hän taisteli Irania vastaan – muuttuikin veriseksi ja mielipuoliseksi diktaattoriksi. Tällaisessa kuvauksessa mistä sodasta tahansa tulee aina hyvän ja pahan taistelua: toisella puolella pahan valtakunta mielipuolisine diktaattoreineen, toisella puolella oikeutettu asia.

Sotivat osapuolet rakastavat tällaista asioiden luonnehdintaa. Tiedotusvälineiden odottaisi pitävän tiettyä kriittistä etäisyyttä osapuolten toisistaan luomiin viholliskuviin, silloinkin kun ollaan toisen osapuolen kanssa saman arvo-yhteisön sisällä. – Otan esimerkin Milosevicia ei-demonisoivasta lähestymistavasta: Jokunen aika Naton pommitusten alkamisen jälkeen BBC:n Hard Talk -ohjelmassa oli haastateltavana David Owen. Hän luonnehti Milosevicia tiukaksi neuvottelijaksi, jolle hänen kokemuksensa mukaan Kosovo oli sensitiivinen kysymys, ja totesi sitten, että neuvotteluillahan tämäkin konflikti tulee lopettaa.

Sinä näköjään luonnehdit useampiakin esittämiäni näkökantoja myyteiksi. No, ei se mitään. Kanssani samoja arvioita rauhanneuvotteluista ja Rambouillet’sta ovat esittäneet esimerkiksi Johan Galtung ja Jan Øberg. (Jälkimmäinen työskenteli koko 1990-luvun Kosovon albaanien ja serbien sovittelun ja albaanien aseman korjaamisen puolesta – ja kun hän vastusti Naton sotaa, hänet leimattiin serbien tukijaksi!) ”Sellaista vaihtoehtoa tässä ei Jugoslavialle tarjottu”, totean rauhanratkaisusta. Sinä sanot, että ”tarjottiin tarjoamisen jälkeenkin”. Mikä tahansa kestävä ja oikeudenmukainen ratkaisu missä tahansa konfliktissa edellyttää sitä, että se yrittää ottaa molempien tai kaikkien osapuolten oikeudet näkökohdat huomioon ja sovittaa ne yhteen. Nato vaatii, että Kosovoon pitää saada Naton joukkoja Naton hatun alla (YK-operaatioihin liittyvin, kuten sanot normaalein, erivapauksin). Lisäksi Kosovon tulevaisuus piti jätettämän kosovolaisten kesken järjestettävän kansanäänestyksen varaan. Jugoslavian näkökulmasta sille tarjottiin Rambouillet’n neuvotteluissa maan osittaista miehittämistä ja silpomista. Olen edelleen sitä mieltä, että eivät muutkaan suvereenit valtiot sellaista hyväksy.

Kyse ei Jugoslaviassakaan ollut Milosevicin kannasta, vaan yhtä lailla demokraattisen opposition – tai jopa ulkomailla asuvien kuningasmielisten näkemyksestä. Sodalla maa voidaan tietysti pakottaa hyväksymään sellaista, mitä se muutoin ei hyväksyisi. Rauhanrakentaminen ja Balkanin vakauden turvaaminen on edelleenkin erinomaisen vaikeaa, niin kauan kuin tämän ”kansainvälisen yhteisön” politiikka perustuu Serbian eristämiseen.

Olen tietysti samaa mieltä siitä, ettei tiedotusvälineistä pidä puhua yleistäen, mutta en myöskään hyväksy sitä asennetta, että jos journalismia arvioidaan kriittisesti, se merkitsee heti tiedon välittäjien loukkaamista. Tunnustan kaikki tiedon välittämisen vaikeudet ja olen todennut senkin, että tiedottajat ja tut-

kijat ovat tiettyssä mielessä samassa veneessä. Edellytän kuitenkin, että niin tiedotus kuin tutkimuskin myös kuuntelevat kritiikkiä. Tottakai olen samaa mieltä myös suomalaisten tiedotusvälineiden kansainvälisesti korkeasta tasosta ja siitäkin, että kansainvälisistä laatu-lehdistä löytää aina tietoja ja näkökulmia ja analyysejä, joihin täällä ei ole mahdollisuutta. Mutta suomalaisillakin resursseilla pitäisi olla aina mahdollisuuksia erittelevään, kriittiseen, pohdiskelemaan lähestymistapaan. Mainitsen tästä vielä yhden esimerkin johon viittaat, tutun erottelun uutisten ja mielipiteiden välillä. Kosovon sodan yhteydessä tietyllä tavalla rakennetut uutiset oli suunniteltu vaikuttamaan mielipiteisiin tietyllä tavalla ja osassa mediaa nämä uutiset menivät kovin kritiikittömästi läpi.

Olli Kivinen: Olet täysin oikeassa mainitessasi Saksan, sillä se hätiköi selvästi sisäpoliittisten paineiden johdosta. Sen sijaan en ole varma olisiko Jugoslavian hajoaminen vielä ollut estettävissä. Minulla on aika vankka, pitkäaikaiseen seurantaan perustuva usko, että arpa oli heitetty Kosovo Poljen jälkeisessä kiihkossa. Totta puhut myös Irakin kohdalla. Suurvaltojen poliittinen tarkoitushakuinen piittaamattomuus kylmää mieltä. Saddam Hussein oli koko ajan hirmuvaltias, mutta asia lakaistiin maton alle niin kauan kuin hän oli ”meidän” puolellamme yhteistä vihollista vastaan. Lordi Owenin sanat ovat varmaan totta, samalla lailla kuin presidentti Koiviston puhe Milosevicin pysyvyydestä, mutta serbijohtaja on osoittautunut muitakin, koko lailla erilaisia ominaisuuksia. Johan Galtung on arvostettu pitkän linjan rauhanaktivisti, jonka sinnikkyydelle täytyy antaa tunnustus; olkoonkin että hänen ajatuksissaan on paljon sellaista, johon en voi yhtyä. Sen sijaan toista auktoriteettiäsi Jan Øbergia en tunnusta. Käsittääkseni hän on Lundissa toimiva tanskalainen, joka on keskittynyt jo vuosia järjestelmälliseen Naton kaikkien toimien vastustamiseen.

Nato/YK -hattuun en voi oikeastaan sanoa muuta kuin sen, että oli suuri vahinko, kun Venäjä ja Kiina estivät YK-tien kulkemisen. Mitä taas tulee Jugoslavian hallituksen ja opposition ajatuksiin, niin mikään maa ei tietenkään vapaaehtoisesti suostu silpomiseen, mutta minun mielestäni on olemassa raja, jonka ylittäminen oikeuttaa ulkopuoliset toimintaan, olipa kysymys natsi-Saksasta, Ruandasta tai Kambodshasta. Olen kaukana väkivallan ihailijasta, mutta joskus on vain tehtävä jotakin.

Tässä yhteydessä en voi olla muistuttamatta, että hyvin erilaiset ihmiset, olivat vuosikymmen ajan ja erityisesti Bosnia-Herzegovinan tapahtumien yhteydessä vaatineet toimia. Kun Nato ja muut niihin ryhtyivät, niin nähtiin, että Bosnian tapaisessa kauhistuttavan väkivallan ja täydellisen piittaamattomuuden tilassa vaihtoehdot olivat vähissä. Olen monessa yhteydessä sanonut

ja sanon edelleen, ettei hyvää tarkoittavien ihmisten vaatimus neuvotteluratkaisusta ole vastaus; Milosevicin kanssa yritettiin neuvottelutietä vuosikymmenen.

Muutama ajatus vielä kaupunkien pommittamisesta. Olen nähnyt kummallisen vähän länsimaiden edistyksellisten piirien – jos tätä hieman vanhalta kaikuva termiä voi vielä käyttää – vastalauseita Groznyin kohtalosta verrattuna Belgradin pommitusten nostattamaan vastustukseen.

Ja vielä, asia jota sinä et ole tehnyt, mutta joka esiintyy usein muualla: Naton ja Serbian propaganda yhdenvertaistetaan usein. Nato johdatteli, luonnollisesti, ja teki virheitä, mutta ne korjattiin heti kun journalistit osoittivat ne vääriksi. Sen sijaan Belgradin koneisto syyttää yhä edelleen silmitöntä todellista propagandaa, johon jokainen voi Internetin kautta tutustua.

Unto Vesa: Koska me näytämme pääsevän hyvin yhteisymmärrykseen Jugoslavian hajoamisesta, Milosevicista ja Saddam Husseinista, niin jatkettakoon vielä sellaisista nimenomaan journalismiin liittyvistä näkökohdista, joissa näkökulmamme näyttävät jossakin määrin eroavan.

Ensinnäkin: Naton ja Serbian propagandasta, aivan kuten toteat, en niitä yhdenvertaista. Serbian propaganda – esimerkiksi tiedot alas ammutuista koneista – oli niin itsestään selvää, ettei se mennyt läpi. Mutta jokin Naton tai Nato-maiden hallitusten propaganda on juuri tässä suhteessa salakavalampaa ja taitavampaa, koska se tulee saman arvoyhteisön sisältä johon kuulumme, joten sen suhteen ei välttämättä osata olla samalla tavalla varovaisia. Tässä suhteessa riippumattomien journalistien kritiikki oli hyödyllistä, koska se pakotti Naton myöntämään virheitään. Mutta tässä suhteessa oli hyödyllistä myös tietojen ja kuvamateriaalin saaminen Serbian puolelta! Sillä niin paljon kuin sanoilla ja kuvilla pystytäänkin valehtelemaan tai harhaanjohtamaan, niin silloin kun näytetään öljysäiliöiden palavan tai televisioasemaa tai siviilibussia pommitetun, voimme päätellä suurella todennäköisyydellä päinvastaisten väitteiden olevan virheellisiä. Tottakai Serbian televisio vei journalisteja katsomaan tällaisia paikkoja, mutta ei se vähennä näiden kuvien todistusvoimaa. Tietysti näiden tietojen ja kuvien tulo läntisille yleisöille oli Naton kannalta kiusallista, kun oma tiedotus oli juuri hetkeä tai päivää aiemmin väittänyt päinvastaista.

Toiseksi palaan kysymykseen Galtungista ja Øbergistä auktoriteetteinä. Ensimmäiselle annat tunnustusta sinnikkyudesta rauhanaktivistina, mutta jälkimmäistä et ”tunnusta”, koska hän on vuosien ajan arvostellut Natoa. Katsos, minä en viittaa kumpaankaan auktoriteettina. Olen tuntenut kummatkin yli neljännesvuosisadan ajan. Olen ollut kummankin kanssa mitä moninaisim-

mista asioista eri mieltä. *Mutta*, minun katsannossani se ei tee heidän esittämistään arvioista arvottomia. Otan esille tämän nimenomaisen kysymyksen, Rambouillet'n sopimuksen. Galtung sanoo, että demokratia perustuu ”informoituun osallistumiseen”; ja tässä yhteydessä kertoo, että Norjassa kukaan parlamentaarikko ei ollut perehtynyt Rambouillet'n sopimukseen. Øberg taas rohkaisee laitoksensa, TFF:n, Lundissa toimivan rauhan- ja tulevaisuudentutkimuksen laitoksen, kotisivuilla kaikkia tutustumaan niin neuvotteluihin, tarjottuun sopimukseen kuin sen liitteisiin. Se on minusta esimerkillistä toimintaa, jonka arvoa ei mitenkään vähennä hänen Nato-näkemyksensä. Øberg tutkimusryhmineen julkaisi jo vuonna 1992 raportin Preventing War in Kosovo, joka nimenomaisesti lähti siellä kytevän konfliktin purkamismahdollisuuksista. Jo se raportti perustui niin serbien kuin albaanienkin avainhenkilöiden haastatteluihin ja useisiin matkoihin alueelle. Hän ja hänen ryhmänsä olivat jo 1990-luvun alussa erinomaisia Kosovon tilanteen asiantuntijoita. Heidän raporttinsa Jugoslavian silloin alkaneen hajoamisen jälkihoidosta saivat kiitosta kaikilta osapuolilta, kuten Cyrus Vancelta, Kofi Annanilta, Ibrahim Rugovalta ja Svetocar Stojanovicilta, juuri objektiivisuudestaan ja tasapuolisuudestaan. Minun näkemykseni ei ole se, että Øberg kelpaa auktoriteetiksi, koska niin monet ovat hänen työtään arvostaneet. Olen sitä mieltä, ettei hänen esittämiään näkökohtia pidä mitätöidä sen perusteella mitähän esimerkiksi Natosta ajattelee.

Se, mitä ainakin minä koko tässä keskustelussa olen peräänkuuluttanut, on monipuolisen, vaihtoehtoisia näkökulmia tarjoavan tiedonvälityksen tärkeys. Niin Tampereen käräjäoikeuden lautamiehenä kuin TAPRI:n tutkijanakin lähtökohtani on ”positivistinen”; väitteille esitetään näyttöä ja vastanäyttöä ja kummankin luotettavuutta pyritään arvioimaan. Se ei ole sen kummoisempi kuin vanha roomalainen oikeusperiaate, jonka mukaan toistakin osapuolta on kuultava eli *audiatur et altera pars*.

Olli Kivinen: Kiitos vastauksesta, olen täysin samaa mieltä objektiivisuuden ja rehellisyyden etsinnän välttämättömyydestä ja vapaan lehdistön velvollisuudesta kyseenalaistaa kaikki tieto jatkuvasti. Sitähän teemme missä tahansa tiedotusvälineessä päivittäin mitä erilaisimmilla rintamilla. Samoin olet oikeassa, kun painotat tiedon saantia molemmilta puolilta, koska tosissaan yrittävä toimittaja pystyy saamaan virallisen propagandan keskeltä myös oikeaa tietoa. Siitä nähtiin esimerkkejä Belgradista niin meidän kuin muittenkin maiden tiedotusvälineissä. Serbian tuottamassa materiaalisakin oli todellistakin tietoa, niin kuin sanot, mutta journalismin kannalta katsottuna televisioiden loputon kuvan nälkä on muodostumassa todelliseksi ongelmaksi. Olen varma,

että vastaisuudessa näemme yhä taitavampia toimijoita, jotka pystyvät käyttämään filmijanoa todella rankasti hyväkseen.

Olen seurannut matkoillani tiedotusvälineitä, niin taivaskanavia kuin paikallisiakin. Usein olen törmännyt aivan totaaliseen tietämättömyyteen, myös paljon mainetta saanut CNN on usein toivoton. Parhaat esimerkit nähtiin Persianlahden sodan aikana, jolloin näytettiin ainutkertaisten saavutusten ohella aivan uskomattomia tyhmyyksiä. Näki selvästi, että CNN oli joutunut haalimaan paikalle toimittajia, joilla ei ollut minkäänlaista käsitystä maailmasta Yhdysvaltain ulkopuolella ja jotka olivat sokeasti omien viranomaistensa armoilla. BBC on analyyseissään aivan eri luokkaa.

Toinen journalistinen ongelma vilahti tuossa edellä: monen maan – etenkin suurten – journalisteilla on kummallinen valmius noudatella oman tiedotuskoneistonsa opastusta. Olen törmännyt ilmiöön mitä erilaisimmissa paikoissa. Esimerkiksi Washingtonissa järkytyn aina uudelleen siitä, kuinka tiedotusvälineet seuraavat koko maailman tapahtumia kuuntelemalla ulko- tai puolustusministeriön tai jonkin muun viranomaisen puheita. Tässä mielessä pienet maat pärjäävät paljon paremmin, osin sen johdosta, ettei niillä monesti ole omaa lehmää samalla lailla ojassa.

Kyseessä on selvä kulttuuriero vaikkapa Suomeen verrattuna. Øbergistä emme selvästi pääse samoille linjoille. En ole seurannut häntä likimainkaan niin tarkasti kuin sinä, enkä tietenkään kiistä monenlaisen tiedon tarpeellisuutta. Samalla on kuitenkin pakko sanoa, että kyllä hänen Nato-kantansa vaikuttaa – mielestäni hän on niin jämähtänyt Nato-vastaisuuteen, että se heikentää hänen uskottavuuttaan pahasti.

Roomalaisestakin oikeusperiaatteesta olen täysin samaa mieltä, ja sitä noudatetaan esimerkiksi Helsingin Sanomissa tunnontarkasti, joskus suorastaan piinallisuuteen saakka. Lehti on siinä mielessä hyvä tiedotusväline, että kaikki on todennettavissa. Edellisen virkkeen todenmukaisuuden voi kuka tahansa tarkistaa mikrofilmiltä suurimmissa kirjastoissa. Sama koskee omia kirjoituksiani ja niissä jatkuvasti esittämiäni propagandavarauksia. Propagandasta vielä: en ole selvillä, missä määrin meidän yliopistoissamme ja muissa oppilaitoksissa opetetaan propagandan kanssa elämistä. Asia on tärkeä, ja siihen ei yleensä kiinnitetä tarpeeksi huomiota. Jokainen kokenut toimittaja tuskastuu aika ajoin, kun kollegat putoavat pahimpiinkin sudenkuoppiin joko vahingossa, tietämättömyytään tai kokemattomuuttaan. Olemme kaikki joutuneet käymään nämä vaiheet läpi. Edistykseen ei ole kuin kaksi avainta, tiedon lisääminen ja propagandan lonkeroiden katkominen tiedon antamilla aseilla ja avoimella mielellä.